

ŠAVRINKA, ŠAVRINI, ŠAVRINIJA¹

Zanimanje za Šavrinko, ki danes prek različnih dejavnosti predstavlja Istro, spodbuja tudi k podrobnejši predstavitvi prekupčevalk z jajci med Rižano in Dragonjo, ki so vsekakor dale pečat temu imenu. Podoba Šavrinke, tista prva, ki jo srečamo, je namreč podoba pogumne ženske, ki je v daljne kraje pešačila po robo in jo nato prodajala v Trstu. Hkrati s tem se pojavlja vprašanje, ali je takšno dojemanje Šavrinke edino pravilno, kajti dopustiti je treba možnost tudi za etnično in geografsko pojmovanje Šavrinov in Šavrinije. Ni izključeno, da v določenem obdobju izstopa ena komponenta, drugič druga, vsekakor pa v tem stoletju izstopa poklicno opredeljevanje Šavrinke. Zakaj tako, bo poskušalo odgovoriti pričujoče besedilo - najprej prek literature, tako starejše kot novejše, nadalje pa tudi na podlagi upoštevanja različnih oblik dejavnosti in pojavnosti, kjer se prav tako srečamo s Šavrinko. Predstavljene pa bodo tudi prekupčevalke z jajci iz slovenske Istre, ki jih dandanes povezujejo z imenom Šavrinka. Tu velja poudariti, da ta povezava ni bila tako močno prisotna v času, ko so jajčarice delovale (konec 19. st., začetek 20. st.).

Naziv Šavrini, v geografsko etničnem smislu, so uporabljali predvsem hrvaški Istrani, ki so prihajali v stik s krošnjariji iz slovenskega dela Istre, torej iz Šavrinije. Ker so bile to predvsem ženske jajčarice, so jih klicali enostavno Šavrinke.

Na koncu besedila je poglavje *Nastanek in spreminjanje šavrinke identitete*, ki predstavlja sintezo vseh informacij, zbranih v literaturi in na terenu.

KAJ NAM POVEJO ZGODOVINSKI VIRI

Starejše omembe Šavrinov v literaturi, ki sva jih našli, segajo v drugo polovico prejšnjega stoletja. Eno izmed teh je delo Torquata Taramellija *Del Territorio di Capodistria*, kjer so Šavrini omenjeni kot frakcija slovenskega plemena, ki živi na Goriškem, Kranjskem, Koroškem in Štajerskem (Taramelli 1867).

V deset let mlajšem delu Carla von Czoerniga *Die Ethnologische Verhältnisse Österreichischen Küstländer* so Šavrini označeni kot Slovenci med Trstom in Savudrijo ter izhajajo iz starejše slovenske naselitve Istre (Czoernig 1885).

Za razliko od omenjenih dveh del, ki Šavrine obravnavata kot etnično skupino, pa je v delu *Die Österreichisch-ungarisch-*

che Monarchie im Wort und Bild posebej izpostavljen opis ženske - Šavrinke. Pojem Šavrinka je opredeljen tako teritorialno kakor tudi dejavnostno (1891: 215).

Eden izmed kasnejše pogosto navajanih virov iz prejšnjega stoletja je tudi Rutarjevo delo *Trst in mejna grofija Istra*. V poglavju *O prebivalstvu po veri in narodnosti* piše Rutar o številu po dekanijah. Šavrine omenja v umaški in motovunski dekaniji, zanimiva pa je opomba, ki se nanaša na Šavrine:

"Šavrine, (ker so bili pod cesarjem Sovranom) imenujejo tudi Podgorce okoli Kopra in Pomjana do Rakitovca, ki govorijo vsi slovenski." (Rutar: 1896: 65)

Marija iz Dola, stranka jajčaric. Dol, 15. 5. 1995.

Foto: Nataša Rogelja.

V vsej navedeni literaturi iz prejšnjega stoletja ne zasledimo predstavitve Šavrinke kot jajčarice, temveč je predstavljena kvečjemu kot prebivalka določenega dela slovenske Istre. Ta povezava, ki je danes močno prisotna, se očitno pojavi kasneje.

PREKUPČEVALKE MED HRVAŠKO IN TRSTOM

Zanimivo je, da v tem stoletju vprašanja o Šavrinkah niso bila predmet obdelave na znanstvenem področju v tolikšni meri kot v umetnosti, tako v poeziji in prozi kot v upodabljanju umetnosti. Prav tu pa se srečamo s tisto Šavrinko, prekupčevalko z jajci, pogumno žensko iz slovenske Istre.

Obstajajo pa tudi geografsko-etnični pristopi k imenoma Šavrinija in Šavrini, vendar je teh manj in so velikokrat nejasno opredeljeni.³

V današnjem času je prav poklicna komponenta ena od najbolj določujočih dejavnikov šavrinke identitete. Povezava

¹ Povzetek seminarske naloge pri predmetu *Etnologija Evrope* v študijskem letu 1995/96, ki je nastala pod mentorstvom Boruta Brumna.

² Informacije so posredovale jajčarice, mlekarice, perice iz rasi Dekani, Škofije, Gračišče, Boršt in drugih ter stranke jajčaric na hrvaški strani iz vasi Kaldir, Ščulci, Paladini, Vrh, Dol itd.

³ Leksikon CZ (1994: 1040) omenja le geografske nazive in ne etničnih. Strokovni geografski termin je vpeljal Anton Melik (1965: 145).

Jagodičje, 15. 7. 1995.

Foto: Nataša Rogelja.

Šavrinke in jajčarice se je najprej manifestirala v umetnosti, kasneje pa tudi drugod. Ta povezava temelji na Šavrinki-jajčarici iz slovenske Istre iz obdobja med koncem 19. in začetkom 20. stoletja. Ta realna, zgodovinska jajčarica je imela prek leposlovja, upodablajoče umetnosti, ljubiteljske dejavnosti itd. pomembno, če že ne odločilno vlogo pri oblikovanju ne le poklicne, temveč tudi etnične, socialne ter regionalne šavrinske identitete v tem stoletju.

Ena prvih omemb Šavrink v leposlovju so Šavrinske pesmi (1962) kubejskega župnika Alojza Kocijančiča. Poleg Kocijančiča se na literarnem področju s Šavrinkami ukvarja tudi pisatelj Marjan Tomšič. V romanu Šavrinke opisuje jajčarice iz okolice Kubeda v prvi polovici 20. stoletja in predstavi njihov način življenja (Tomšič 1986). Zdi se, da je prav to delo najbolj prispevalo k "promociji Šavrinke". Omenjene publikacije je slikovno opremil umetnik Jože Pohlen, ki je s tem dodal podobi Šavrinke tudi vizualno noto.

Skozi dela Tomšiča, Kocijančiča in Pohlana se kakor rdeča nit vleče pozitivna naklonjenost Šavrinki, njenim lastnostim in delu. Seveda pa je Šavrinka le simbol, za katerim se skriva celotna podoba istrskih žensk. Skozi to podobo je bila istrska ženska kot Šavrinka predstavljena tudi širši javnosti kot pomembna akterka v zgodovini Istre.

Če naredimo sedaj skok nazaj, v realno zgodovinsko obdobje jajčarice, je treba povedati, da je to čas, ko je bilo istrsko podeželje močno navezano na Trst.⁴ Za preživetje družine je bila premalo donosna le kmetija, zato so si ljudje iskali druge načine zaslužka, npr. krošnjarjenje, prekupčevanje itd. Pri tej sekundarni dejavnosti pa je imela odločilno vlogo ženska:

".../ medtem, ko se je moški ukvarjal s kmetovanjem, je

ženska prevzela posredovalno vlogo z mestnim okoljem." (Verginella 1990: 11)

Obstajale so različne oblike gospodarske povezanosti žensk s Trstom; lahko je šlo za prodajo delovne sile (perice, sobarice), prodajo svojih pridelkov (prodajalke sadja in zelenjave, mlekarice) oziroma izdelkov (krušarice) ali pa za preprodajo. Prav slednje je bilo specifično za jajčarice. Jajčarice so bile poleg redkih prodajalk sadja in zelenjave edine, ki so hodile po robo na Hrvaško in so bile zato po več dni na poti. Tako niso imele posredovalne vloge le med mestom in svojim krajem, temveč tudi z bolj zapostavljenimi območji osrednje Istre. Tam se je jajčaric tudi oprijelo ime Šavrinke, saj so bile, kakor pravijo na Hrvaškem, "iz takih krajev, iz Šavrinije". Torej je bil za povezavo jajčaric z imenom Šavrinke odločilen stik z ljudmi iz hrvaške Istre.

Zanimivo je, da je za Hrvate Šavrinija obstajala, medtem ko je bil v slovenskem delu Istre pojem opredeljen zelo nejasno.⁵ Po drugi strani pa tudi na Hrvaškem beseda Šavrinka prej pomeni žensko, ki prodaja jajca, kot pa prebivalko Šavrinije. Pojem je torej dobival večji poudarek na poklicni dimenziji, saj so imeli ti ljudje stik le z ženskami, ki so opravljale specifično dejavnost. Tudi predstava o Šavrinu je bila prej vezana na moškega, ki se ukvarja z dejavnostjo trgovanja, kot na etnični pojem. Prav tako se tudi jajčarice v preteklosti niso zavedale svoje etnične pripadnosti Šavrinom.

"Nismo znali, da smo Šavrin. So nam rekli tam dol. Kjer smo pobirali jajca, tam doli so nam rekli Šavrinke."⁶

Obstoj Šavrinije v zavesti jajčaric je torej vprašljiv, njihova "šavrinskost" pa je bolj poklicno pogojena. Toda sčasoma se je tudi pri njih oblikovala neka vsaj približna predstava o Šavrinji, na katero so vplivali zlasti nekdanji stiki s Hrvati, pa tudi sodobna popularizacija Šavrink, Šavrinov in Šavrinije.

Zadnje čase je namreč tudi med domačini prisotno veliko zanimanje za lastno preteklost, za Istro. Hkrati s tem ponovnim oživljanjem kulturne samozavedi domačinov in popularnostjo Šavrink je izšla tudi vrsta publikacij domačinov, ki se ljubiteljsko ukvarjajo z istrsko dediščino. Pojavili so se številni članki v lokalnih časopisih, oživele so tudi druge oblike dejavnosti, kot so pevske skupine, ki so prav tako vezane na Šavrinko. Tako so publikacije *Šavrinka* Nina Rafaela Vidalija in *Šavrinske zgodbe* 1, 2, 3 Marije France svojevrstne kronike

Barušiči, 16. 7. 1995.

Foto: Nataša Rogelja.

⁴ S povezanostjo koprškega podeželja s Trstom in drugimi tržišči se ukvarjal Julij Titi (1965).

⁵ Podatki so povzeti iz pogovora s strankami jajčaric v Kaldirju na Hrvaškem.

⁶ Tako je povedala 82-letna jajčarica iz Boršta.

Ščulci, 16. 7. 1995.

Foto: Nataša Rogelja.

časa in kraja, izmed člankov v lokalnih časopisih pa velja omeniti npr. prispevke v istrski reviji *Jurina i Franjina*, v katerih je prav tako prisotno zanimanje za Šavrinko (1989: 102; 1990: 128; 1993: 40).

Poleg pisane besede pa je Šavrinko začela predstavljati v javnosti tudi pevska skupina iz Sv. Petra, ki si je nadela ime Šavrinke. Pri imenu pevske skupine je šlo za nekakšno lokalno kulturno tradicijo, temu pa je, kakor pravi Rožana Koštial,⁷ pridal dodaten elan tudi odmeven roman Marjana Tomšiča.

Skupina žensk, ki je začela z ljubiteljskim petjem, je torej počasi in nehoti prevzela tudi vlogo obujanja in propagiranja Šavrinke (v poklicnem smislu) pa tudi Šavrinov (etnično) in Šavrinije (geografsko). Zanimivo pa je, da samoidentificiranje na območju, kjer naj bi bila Šavrinija, (še) ni prisotno, kar nam slikovito ponazarja to, da Šavrinijo ljudje venomer locirajo na sosednji breg, v sosednjo vas.

Hkrati s vso to dejavnostjo pa Šavrinka - jajčarica prehaja že na raven simbola za istrsko ženo. Zakaj tako, si lahko razložimo, če spet pogledamo v zgodovino, v življenje jajčaric.

Sama dejavnost jajčarstva je namreč vplivala tudi na poseben položaj teh žensk, tako v družini, v primerjavi z drugimi ženskami, kot tudi širše v družbi. Bile so prekupčevalke, peš so hodile v daljne tuje kraje, same ali pa v skupini, kar je utrdilo njihovo skupinsko zavest. Vse našete sestavine njihovega delavnika so holj in bolj izločevale in opredeljevale Šavrinke, tako da se je počasi izoblikovala neka določena predstava o teh ženskah, ki naj bi bile pogumne, drzne, preračunljive, de-

lavne, vzdržljive, v psihični in fizični kondiciji, saj so morale hoditi po več dni, ločene od družine. V Trstu so bile prisiljene prenašati žaljivke, obenem pa so še hujšo revščino, kot je bila doma, gledale v osrednji Istri.

Njihov razpon komuniciranja je bil zelo širok, ne le jezikovno (poleg slovenščine so obvladale še italijanščino in hrvaščino), ampak tudi socialno in geografsko; imele so stike tako z revščino kot s tržaškim bliščem. Na podlagi tega se je Šavrinke prijela neka "fama", zaradi katere so jo po eni strani pomilovali, po drugi pa občudovali. To pa je bil gotovo dober motiv in dobra podlaga za simbolno nadgradnjo v sedanjosti.

NASTANEK IN SPREMINJANJE ŠAVRINSKE IDENTITETE

Procesi formiranja različnih oblik šavrinske identitete se vlečejo skozi čas, na kratko pa bi lahko informacije, dobljene na terenu, strnili v tri faze, ki sovpadajo s tremi različnimi vsebinami šavrinske identitete.

Začetno fazo bi lahko povezali z geografsko-etnično in delno tudi poklicno identiteto. Časovno se nanaša približno na prelom stoletja, do koder sva lahko dobili informacije. Sam etimološki izvor imena, tako v geografskem kot v etničnem smislu, je sicer nejasen, obstaja pa kup predvidevanj, tako med informatorji kot v literaturi, ki so si med seboj neredko celo nasprotujoča. V tej začetni fazi so uporabljali geografsko-etnični naziv predvsem hrvaški Istrani, ki so prihajali v stik z jajčaricami iz Šavrinije in so jim zato enostavno rekli Šavrinke.

Sprva je bilo to zunanje identificiranje gotovo mišljeno v etnično-geografskem smislu. Ker pa so Hrvatje prihajali v stik predvsem z ženskami-jajčaricami iz Šavrinije, je naziv sčasoma dobil tudi poklicno konotacijo. Najprej le v obliki neke asociacije, češ Šavrinka-jajčarica, kasneje pa poklicna identiteta preide v ospredje. Takrat že lahko govorimo o poklicno-etnični fazi. V tej fazi se poklicna identifikacija prenese tudi zunaj meja hrvaške Istre, kot nekak sinonim za preprodajalko jaje, saj imajo tudi v slovenski Istri za Šavrinke le tiste preprodajalke, ki hodijo po robo na Hrvaško.

Danes, v končni fazi Šavrinke-jajčarice ni več, kljub temu pa v nekem simbolnem smislu živi še naprej, saj ima v zgodovini slovenskih Istranov posebno mesto. V povezavi s tem se zdi, da je današnja šavrinska identiteta prešla tudi na osebno raven, v smislu ponotranjenja določenih predstav.

Tako se sprejeta zgodovina na neki način prilagaja in preoblikuje ter se prek široko sprejetih literarno umetniških impulzov prenaša naprej. To slednjo fazo bi lahko imenovali fazo simbolne identitete.

UPORABLJENA IN NAVAJANA LITERATURA

- BARTH, Fredrik (ur.) 1969: *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo.
- BRAUDEL, Fernand 1989: *Igre menjave 1. Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem. 15-18 stoletje*. Ljubljana.
- BRUMEN, Borut (ur.) 1992: *Markovci. Etno delavnica*. Ljubljana.
- CZOERNIG, Karl 1885: *Die Ethnologischen Verhältnisse Österreichischen Küstländer nach dem Ergebnisse der Volkszählung vom 31. dec. 1880*. Triest.

⁷ Rožana Koštial je biraš mentorica perske skupine Šavrinke, danes pa voditeljica mlajše perske skupine Šavrinske pupe en ragacont.

- DAROVEC, Darko 1992: Pregled zgodovine Istre. Koper.
- DEKLICA PODAJ ROKO. Ljudski plesi, pesmi in noša Slovencev v Italiji. Ljubljana 1985.
- ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE 8. Zagreb 1971.
- FRANCA, Marija 1990: Šavrinske zgodbe 1. Koper.
- FRANCA, Marija 1992: Šavrinske zgodbe 2. Koper.
- FRANCA, Marija 1995: Šavrinske zgodbe 3. Koper.
- GERNDT, Helge 1990: Kulturvermittlung. Modellüberlegungen zur Analyse eines Problemkomplexes am Beispiel des Atomunglücks von Tschernobyl. V: Zeitschrift für Volkskunde. Göttingen 1990/1.
- GOMBAČ, Boris 1993: Trst, Trieste, dve imeni, ena identiteta. Trst.
- JAKOMIN, Dušan 1989: Škedenjska krušarica. Trst.
- JURINA I FRANJINA. Koledar: 1965, 1989, 1990, 1993.
- KOCIJANČIČ, Alojz 1962: Šavrinske pesmi. Koper.
- KOCIJANČIČ, Alojz 1988: Brumbole. Koper.
- KOCIJANČIČ, Alojz 1992: Ljudi opeval sem, vode in skale. Koper.
- LEKSIKON CZ. Ljubljana 1994.
- MAKUC, Dorica 1993: Aleksandrinke. Gorica.
- MALRIJE, Filip 1982: Identitet. V: Časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku. Beograd.
- MELIK, Anton 1960: Opis slovenskih pokrajin 4. Slovensko Primorje. Ljubljana.
- MESESNEL, Janez 1978: Katalog ob razstavi Jožeta Pohlena. Koper.
- MORATO, Nada 1989: Korte. Ljubljana.
- ÖSTER-UNG, MONARCHIE (Die) in Wort und Bild. Das Kustenland. Wien 1891.
- RUTAR, Simon 1896: Trst in mejna grofija Istra. Ljubljana.
- SHANIN, Teodor 1971: Peasants and Peasant Society. London.
- TARAMELLI, Torquato 1876: Del Territorio di Capodistria. Udine.
- TITTL, Julij 1965: Socialno-geografski problemi na koprskem podeželju. Koper.
- TITTL, Julij 1988: Vodni mlini in mlinarstvo v slovenski Istri. Koper.
- TOMŠIČ, Marjan 1983: Olive in sol. Koper.
- TOMŠIČ, Marjan 1986: Šavrinke. Ljubljana.
- TOMŠIČ, Marjan 1989: Noč je moja, dan je tvoj. Ljubljana.
- TOMŠIČ, Marjan 1990: Kažuni. Ljubljana.
- TOMŠIČ, Marjan 1991: Oštrigeca. Ljubljana.
- TOMŠIČ, Marjan 1993a: Glavo gor, uha dol. Ljubljana.
- TOMŠIČ, Marjan 1993b: Zrno od frmentona. Ljubljana.
- VERGINELLA, Marta 1990: Družina v Dolini pri Trstu v 19. st. Ljubljana.

Summary

A ŠAVRINKA (A ŠAVRINI WOMAN), THE ŠAVRINI, THE ŠAVRINIJA

Nataša Rogelja and Špela Ledinek

Nowadays a *Šavrinka* represents Istria through various activities. Being interested in that kind of a woman we have to make a more detailed presentation of the egg-regraters between Rižana and Dragonja who definitely gave the character to the name. The first impression of a *Šavrinka* is that of a brave woman who footed it to far-away places to collect the goods that she later sold in Trieste. This triggers a question whether such conception of a *Šavrinka* is the only right one, for we are not to exclude the possibility for ethnic and geographical conception of the *Šavrin*i and *Šavrin*ija. It is also possible that one component stands out in a certain period and some other in the next. However, this century favors the occupational definition of a *Šavrinka*.

The following text is trying to explain why this is so - first through bibliography (it uses old sources as well as more recent ones) and then on the basis of considering various types of activities where a *Šavrinka* can be met. The text also presents the egg-regraters from the Slovene part of Istria with whom the name "*Šavrinka*" is nowadays associated. It should be emphasized that this association was not present at the time when the egg-dealers were active (end of 19th, beginning of 20th c.).

The name "*Šavrin*i" in geographically-ethnic sense was used mainly by the Croatian Istrians who came into contact with the hawkers from the Slovene part of Istria, that is from the *Šavrin*ija. Since these were mainly women egg-dealers, they were simply called "*Šavrin*ke" (plural female form of the adjective "*Šavrin*" denoting an inhabitant of the *Šavrin*ija). The text ends with the paragraph "The Origin and transformation of the *Šavrin*ija identity" presenting a synthesis of all information gathered in the bibliography and with field work.